

НЕОБХІДНІСТЬ ТА МЕХАНІЗМ ПОЄДНАННЯ ЕКОНОМІЧНИХ ІНТЕРЕСІВ

У статті розглянуто необхідність та механізм поєднання економічних інтересів. Проаналізовано особливості узгодження економічних інтересів у ринковій економіці. Запропоновано створення нового механізму узгодження на рівні галузі. Обґрунтовано необхідність втручання держави в ринкові відносини для координації економічної діяльності та узгодження економічних інтересів.

Ключові слова: економічні інтереси, економічна діяльність, ринок, ринкові відносини, суспільне виробництво, ціна.

З розвитком суспільства економічні інтереси утворюють багатогранну, взаємообумовлену суперечливу систему суб'єктів господарювання, яка негативно відображає взаємозв'язок ефективності суспільного виробництва та соціальної стабільності усього суспільства. Серед суб'єктів економічної діяльності основним є держава, яка захищає національні інтереси та повинна регулювати, узгоджувати, оптимізувати економічні інтереси провідних суб'єктів суспільного виробництва.

Загальновідомо, що світом керує людина, яка має власне зацікавлення, тому можна стверджувати, що світом керують інтереси. З виникненням суспільства рушієм розвитку були економічні інтереси. З появою відносин власності, поглибленням суспільного поділу праці відбувся розподіл суспільства на класи, що спричинило появу відповідної системи економічних відносин та економічних інтересів відповідно до соціальної групи.

Значний внесок у дослідження проблеми економічних інтересів зробили сучасні вчені, серед яких: Г. Аніловська, С. Воеводіна, С. Єрохіна, І. Жадан, О. Козлова, О. Околітенко, Л. Павлова, М. Четов та інші.

Однак, як свідчить аналіз результатів наукових досліджень, питання щодо необхідності поєднання економічних інтересів, узгодженості їх через механізми ринкового регулювання не знайшли належного відображення у працях вітчизняних науковців.

Мета статті полягає у поглибленні теоретичних і методологічних положень щодо ринкових механізмів поєднання економічних інтересів у сучасній ринковій економіці. Реалізація вказаної мети обумовлюється вирішенням наступних завдань:

- розглянути необхідність та механізм поєднання економічних інтересів;
- проаналізувати особливості узгодження економічних інтересів у ринковій економіці;
- запропонувати створення нового механізму узгодження на рівні галузі;
- обґрунтувати роль держави для координації економічної діяльності та узгодження економічних інтересів.

У своєму історичному розвитку кожне суспільство має відповідно власну соціальну, класову структуру,

яка визначає складну систему економічних інтересів і реалізується у відносинах між людьми, соціальними групами, у процесі суспільного виробництва. Економічні інтереси спонукають людей до економічної діяльності в процесі виробництва, розподілу, обміну і споживання економічних життєвих благ.

Потреба в житті змусила людей спільно працювати і споживати, тобто окреслила їх спільну економічну діяльність. Кількість економічних потреб і чисельність носіїв економічних інтересів зростала з поглибленням суспільного поділу праці й економічного відособлення спеціалізованих виробників. З часом посилювалась їх відмінність, протилежність і суперечливість у реалізації економічних інтересів, причиною цього стала ринкова форма організації суспільного виробництва.

Універсальним механізмом координації інтересів економічних суб'єктів є ринок. Ринкові відносини опосередковують поділ праці, поширюють інформацію, сприяють територіальному та галузевому перерозподілу ресурсів, очищують суспільне виробництво від економічно слабких одиниць. Узгодження інтересів здійснюється за допомогою механізму збору та передачі інформації, який, за виразом Ф. Хайека, дає змогу використовувати «розсіяне та невидиме знання для формування надіндивідуальних схем». Феномен суспільної ефективності ринку як системи виробничих відносин впливає з двоякої природи товару. Споживча вартість є носієм мінової вартості, оскільки індивідуальний інтерес до виробництва пов'язаний з інтересом до виробництва споживчої вартості, тобто задоволення потреб суспільства. Ринок найкращим чином відповідає базовій потребі індивіда – до максимізації споживання для самовідтворення. Оскільки людина є суспільною істотою, вона змушена задовольняти свої потреби у відносинах з іншими людьми, тим самим сприяючи задоволенню їхніх потреб. З точки зору Ф. Хайека, ринок відіграє координуючу і об'єднавчу роль як єдиний доступний спосіб отримувати інформацію, яка дає змогу індивідам бачити порівняльні переваги того чи іншого ресурсу, про які він дає необхідне знання і які слугують потребам незнайомих їм людей. Як результуюча сила, ринок використовує більше інформації, ніж та, якою може володіти будь-який

індивід. Тому людина, на думку Хайека, не може одержати повного знання, яке зробило б її господарем ситуації, вона повинна, радше, сприяти самодії ринку, зрощувати необхідне середовище [2].

Механізм ринкового регулювання досить простий: на базі приватної власності виникає відповідна ієрархія потреб до входження у певні виробничі відносини, на поверхні вона виявляється у вигляді попиту чи пропозиції, при цьому інтереси суб'єктів ринку узгоджуються за допомогою механізму конкуренції. Найістотною складовою ринкових відносин є передача інформації, агентом якої виступають гроші.

Недостатність соціальної єдності, неузгодженість економічних інтересів усіх суб'єктів економічної діяльності, усіх членів суспільства не сприяє створенню матеріального підґрунтя для соціального партнерства, економічної мотивації праці, національної єдності й перешкоджає досягненню якнайвищої соціально-економічної ефективності суспільного виробництва, сталому соціальному і економічному прогресу, використанню матеріального й духовного потенціалу суспільства в практичному руслі. Невідповідність цілей у суб'єктів виробництва на макро- і мікрорівнях, а, отже, розбіжність економічних інтересів призводить до суперечностей, нестабільності розвитку держав, конфліктних ситуацій, зниженню економічної та соціальної ефективності виробництва, зниженню рівня життя. Тому через вищезазначені причини постає нагальна потреба у максимальному узгодженні, оптимізації соціально-економічних інтересів на всіх рівнях суспільного виробництва.

Єдність інтересів і цілей визначає спільні дії щодо досягнення мети, виявляється щонайбільше за взаємодії відносин економічної діяльності, взаємодопомоги, а не конкуренції і боротьби.

Економічні відносини в умовах ринкової економіки спричиняють боротьбу економічних інтересів багатьох відокремлених товаровиробників, тим самим призводячи до негативних соціально-економічних наслідків, конфліктів, соціальної нестабільності, соціально несправедливого розподілу виробленого продукту, що призводить до занепаду і загрожує існуванню певної системи економічних відносин та соціально-політичного устрою. Тому необхідно узгоджувати, оптимізувати економічні інтереси, не допускаючи конфліктів у суспільстві.

Ринкова система економічних відносин як форма організації суспільного виробництва й реалізації економічних інтересів була першим механізмом поєднання й узгодження економічних інтересів економічно відособлених суб'єктів (ринковий механізм).

Економічні відносини у суспільстві між суб'єктами економічної діяльності починаються з відносин обміну продуктами праці економічно відокремлених виробників або відносин купівлі-продажу між споживачами та виробниками. Кожен суб'єкт економічних відносин має свої економічні інтереси, які є протилежними, адже продавець прагне продати найдорожче, щоб отримати максимальний прибуток, а покупець – купити найдешевше, мінімізувати свої витрати. Узгодження цих інтересів здійснюється в результаті встановлення ринкової рівноважної ціни за умов досконалої конкуренції. Реалізація економічних інтересів у результаті обміну товару відбувається за

суспільною оцінкою і визначається ринковою ціною, яка є показником стихійного узгодження протилежних, суперечливих економічних інтересів. Ринок досконалої конкуренції є механізмом координації узгодження економічних інтересів усіх суб'єктів економічної діяльності через механізм системи цін. Механізм стійкої взаємодії об'єктивних економічних законів (попиту і пропозиції, закону вартості та ін.) – це механізм установаження цін.

Ціна рівноваги – це ціна товару, коли попит на нього дорівнює пропозиції, коли відбувається узгодження економічних інтересів покупців та продавців, виробників та споживачів. Однак не завжди на ринку існує рівновага. Виникає ситуація, коли попит та пропозиція не збігаються, ринок починає впливати на виробництво завдяки відхиленню ціни від ринкової вартості, що негативно впливає на нього.

Згідно з принципом дії «невидимої руки», установленим за А.Смітом, у ринковій економічній системі узгодження економічних інтересів суб'єктів ринкових відносин відбувається завдяки певному «порядку», відповідно до певного механізму [7]. Сутність цього механізму полягає в тому, що кожна особа у своїх діях керується власним інтересом, яким керує «невидима рука», метою якої є найбільша вигода для всіх. Непередбачувана стихійна сила, тобто «невидима рука», – це сила, яка сприяє узгодженню інтересів між особою і суспільством, між продавцем і покупцем, особистим та суспільним інтересом. Кожен суб'єкт виробництва однакової продукції за умов ринку вільної, досконалої конкуренції має власні інтереси і реалізує їх у конкурентних економічних відносинах на рівні галузі. Завдяки утворенню «суспільної» вартості і ринкової ціни наслідком її є стихійне узгодження інтересів покупців і продавців. А бажання виробників максимізувати свій дохід (інтерес) примушує його ефективно вести своє виробництво, тим самим отримувати максимальний прибуток. Так конкуренція підвищує ефективність виробництва, стимулює розвиток продуктивних сил суспільства. Завдяки стихійному переливу капіталу економічні відносини в умовах конкуренції між виробниками різних галузей за найвищу прибутковість свого капіталу ведуть до узгодження інтересів конкурентів через утворення рівного прибутку на рівновеликий капітал. Тому А.Сміт заперечував будь-яке втручання держави в ринкові відносини в умовах вільної конкуренції, їх він вважав шкідливими, ринок діє за принципом саморегулювання. Основним методом впливу на економічні інтереси суб'єктів господарювання є метод стихійного економічного стимулювання, за якого внутрішня державна економічна політика фактично не діє.

Досвід розвитку товарного виробництва на засадах вільної конкуренції довів, що твердження А.Сміта щодо регулювання ринку та економічних інтересів призводить до значних матеріальних втрат, суперечностей між виробництвом та споживанням, до безробіття, економічної кризи, соціальної несправедливості та конфліктів. Вільна конкуренція сприяє утворенню великих підприємств, концентрації виробництва, монополізації, виникнення монополії, олігополії, які призводять до суперечностей у вільній конкуренції й порушують ринковий механізм узгодження економічних інтересів суб'єктів господарювання. Ринковий механізм ціноутворення

приводить до виникнення суперечностей між інтересами монополій, середніх і малих підприємств. Монопольна ціна відповідає тільки інтересам продавців-монополістів і не може бути показником узгодження інтересів продавців і покупців. Розбіжності в економічних інтересах, які виникають між суб'єктами, ринок не в змозі розв'язати самостійно, необхідна допомога державних важелів.

Поступовий розвиток товарного виробництва за умов досконалої конкуренції призводить до загострення взаємовідносин між найманими працівниками та роботодавцями за розподіл створеної нової вартості, заробітної плати, прибутку. Досить тривалий час власники засобів виробництва узгоджували ці інтереси самостійно переважно на свою користь, що спричинило загострення соціальних, класових суперечностей, конфліктів. Все це стало причиною зниження ефективності виробництва окремих підприємств і суспільного виробництва загалом.

На думку В. Рьопке, прибічники ринкової економіки нададуть їй найгіршу послугу, не побачивши її обмежень та умов і не зробивши необхідних висновків. Поряд з незаперечними позитивними якостями ринкові відносини мають низку суспільно негативних аспектів. Так механізм циклічного оновлення є досить шкідливим соціально і з точки зору збереження ресурсів. Конкуренція як механізм узгодження інтересів може призводити і до їх руйнування. Визнаними є також притаманні ринковій асоціальність, тенденція до монополізації тощо. За висловом В. Ойкена, «носії приватної влади здатні усунути гарантоване право інших на свободу»[6].

Взагалі значний вплив на дію ринкових відносин здійснюють позаекономічні чинники: окрім політики і права – мораль, національна свідомість, релігія, культура, звичай та владобання. В. Рьопке зауважує, що ринок – лише одна з частин суспільства, чие існування виправдане і можливе лише, оскільки це частина більшого, яке містить не лише економіку, але й філософію, історію тощо. Тобто ринкові відносини залучають і певну сукупність позаекономічних, які в поточному плані можуть бути визначальними, хоча, як зазначалося, формуються виробничими відносинами. Тому проблеми відсутності надбудованого середовища для ринкових відносин найчастіше трапляються при імплантації відносин ззовні, на

неринковий ґрунт, який не має потрібних для ринку надбудованих інститутів. Є чимало питань, які ринок не може вирішувати в принципі, оскільки реагує лише на потреби, які виявляються через попит, а багато чинників, від яких залежить робота ринку, ним не вимірюються. Це – створення загальних умов життя суспільства, які не можуть бути викладені в економічних термінах, спрямування ресурсів за позаекономічними потребами, підтримка культури, освіти, наукових досліджень тощо.

Створення нового механізму узгодження економічних інтересів на рівні галузі утворилось з появою профспілок, але не уникнуло суперечностей інтересів працівників і роботодавців, відповідних класів суспільства, що дестабілізувало економічний, соціальний та політичний розвиток.

З появою нових суб'єктів господарювання – монополій, та нових економічних розбіжностей загострилася роль держави і її втручання в ринкові відносини для координації економічної діяльності та узгодження або оптимізації економічних інтересів господарювання, забезпечення економічної та соціальної стабільності суспільного розвитку, суспільного прогресу та економічного зростання, захисту економічних інтересів більшості населення країни. Вирішення цих завдань і досягнення мети розвитку суспільного виробництва можливе лише за умов створення нового механізму господарювання нової форми організації суспільного виробництва – змішаної, яка поєднує ринковий механізм господарювання та діяльність державної економічної та соціальної політики, основною метою якої є пом'якшення негативних наслідків ринкового механізму вільної конкуренції та утворення сприятливих умов для ефективного суспільного виробництва.

Створення механізму узгодження економічних інтересів та сприятливих умов для реалізації інтересів кожного суб'єкта господарювання є одним з основних завдань державного втручання в ринкові відносини. Отже, новим механізмом узгодження економічних інтересів стає економічна політика держави, і суперечливість, конфліктність, антагонізм переходить у більш регульовані економічні відносини. Дія «невидимої руки», за А. Смітом, втрачає свої пріоритети, на сьогодні зростає роль суб'єктивного фактору в суспільному виробництві.

Список літератури

1. *Економічна теорія: Політекономія [Текст] : підручник / За ред. В. Д. Базилевича.-5-те вид., стер. - К.: Знання-Прес, 2006 р. - 615с*
2. *Ковальчук, С. С. Економічні інтереси: теорія та методологія дослідження [Текст] : монографія / С. С. Ковальчук. – ВПЦ "Київський університет", 2003. – 93с.*
3. *Ковальчук, С. С. Національні економічні інтереси [Текст] : монографія / С. С. Ковальчук. – ВПЦ "Київський університет", 2005. – 316 с.*
4. *Конкурентна культура в системі заходів конкурентної політики [Текст] / Г. М. Філюк // Економічна теорія. - 2011. - № 3. - С. 46-58. - Бібліогр.: с. 46-47.*
5. *Курило, С. В. Ринкові відносини, їх суб'єкти та об'єкти [Текст] / С. В. Курило //Інноваційна економіка. – 2011. – №20. – С. 178-181.*
6. *Макконелл, Р. К. Економікс: принципи, проблеми, політика [Текст] / Р. К. Макконелл, Л. С. Брю. – М. : Республіка, 1995.*
7. *Мельник, Л. Ю. Економічна теорія - політекономічний контекст [Текст] : навчальний посібник / Л. Ю. Мельник, П. М. Макаренко. – К.: Кондор, 2008. – 524 с.*
8. *Новак, А. Я. Як підняти українську економіку [Текст] : монографія / А. Я. Новак. – Вид. 3-тє, доп. – К.: «Гнозис», 2011. – 368 с.*
9. *Румянцева, Н. С. Механізм реалізації регіональних економічних інтересів у міжнародній сфері [Електронний ресурс] / Н. С. Румянцева. – Режим доступу: <http://www.nbuv.gov.ua/portal>*
10. *Чернецова, Н. С. Теорія і методологія дослідження економічних інтересів [Текст] / Н. С. Чернецова. – М. : МИЭМ : УЧЛИТВУЗ, 2001. – 256 с.*

РЕЗЮМЕ

Павлюк Татьяна

Необходимость и механизм сочетания экономических интересов

В статье рассмотрена необходимость и механизм сочетания экономических интересов. Проанализированы особенности согласования экономических интересов в рыночной экономике. Предложено создание нового механизма согласования на уровне отрасли. Обоснована необходимость вмешательства государства в рыночные отношения для координации экономической деятельности и согласования экономических интересов.

RESUME

Pavlyuk Tetyana

Necessity and mechanism of combination of economic interests

A necessity and mechanism of combination of economic interests are considered in the article. The features of concordance of economic interests in a market economy are analysed. Creation of new mechanism of concordance at the level of industry is offered. The necessity of intervention of the state into the market relations for co-ordination of economic activity and concordance of economic interests is proved.

Стаття надійшла до редакції 9.10.2012 р.